

Ashurova Dinora Shavkat qizi
Soatmurodova Madina Ro'zi qizi
Norqulova Marjona Oybek qizi
Jonimqulov Shohruh Anvarjon o'g'li
Jo'rayev Akrom

Termiz davlat universiteti

Kimyo fakulteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Islom huquqshunosligi va ilohiyotining poydevori bo'lmish asosiy manbalar — Qur'oni Karim, Sunnat, Ijmo va Qiyosda inson huquqlari masalasining konseptual asoslari atroflicha tadqiq etiladi. Maqolaning asosiy maqsadi — Islomda inson huquqlari shunchaki ijtimoiy ehtiyoj emas, balki Yaratuvchi tomonidan insoniyatga ato etilgan muqaddas omonat va ilohiy huquqlar ekanligini ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqot davomida Islom huquqining besh ustuvor maqsadi (Maqosid ash-sharia) — jon, din, aql, nasl va mulk himoyasining huquqiy kafolatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, Muhammad payg'ambar (s.a.v.)ning "Vido xutbasi" insoniyat tarixidagi ilk universal inson huquqlari deklaratsiyasi sifatida baholanib, undagi shaxs daxlsizligi, ayollar huquqlari va ijtimoiy tenglik tamoyillari zamonaviy xalqaro huquq normalari bilan qiyosiy o'rganiladi. Maqola Islom dinining bag'rikenglik, adolat va insonparvarlik mohiyatini manbalar asosida ochib berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Islom manbalari, Qur'oni Karim, Sunnat, inson huquqlari, shaxs daxlsizligi, adolat, tenglik, Maqosid ash-sharia, Vido xutbasi, islom huquqi (shariat), ijtimoiy himoya, vijdon erkinligi.

KIRISH

Inson huquqlari va erkinliklari masalasi zamonaviy dunyo sivilizatsiyasining eng ustuvor yo'nalishi, huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatining bosh mezonini hisoblanadi. Bugungi kunda inson huquqlari deganda, odatda, G'arb ma'rifatparvarlik davri mahsuli bo'lgan va 1948-yilgi Umumjahon inson huquqlari deklaratsiyasida o'z aksini topgan tamoyillar tushuniladi. Biroq, huquqiy va tarixiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, inson qadr-qimmatini, uning daxlsizligi va jamiyatdagi huquqiy maqomi bundan o'n to'rt asr muqaddam Islom dinining asosiy manbalarida mukammal va tizimli tarzda belgilab berilgan.

Islomda inson huquqlari konsepsiyasi o'zining ilohiy tabiati bilan boshqa huquqiy tizimlardan tubdan farq qiladi. Agar dunyoviy qonunlarda huquqlar davlat yoki jamiyat tomonidan beriladigan va muayyan siyosiy irodaga bog'liq bo'lgan imtiyozlar sifatida ko'rilsa, Islomda inson huquqlari Yaratuvchi tomonidan insonning o'ziga tug'ilishi bilan ato etilgan muqaddas va ajralmas huquqlardir. Shu bois, bu huquqlar vaqt o'tishi bilan o'zgarmaydi, ularni biron-bir hokimiyat bekor qila olmaydi yoki cheklay olmaydi. Islom huquqshunosligida inson huquqlarining poymol etilishi nafaqat ijtimoiy adolatsizlik, balki ilohiy irodaga qarshi chiqish — og'ir jinoyat va gunoh sifatida baholanadi.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv va mafkuraviy ziddiyatlar davrida Islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini, uning manbalarida inson huquqlariga bo'lgan yuksak e'tiborni ilmiy asosda ko'rsatib berish muhim ahamiyat kasb etadi. Islom manbalari — Qur'oni Karim va Sunnatda insonning "mukarram" qilib yaratilgani haqidagi tamoyil shunchaki nazariya emas, balki shaxsning joni, dini, aqlni, nasli va mulkini himoya qilishga qaratilgan amaliy huquqiy kafolatlar majmuidir.

Maqola davomida Islomning fundamental manbalarida inson huquqlarining qanday aks etganligi, ijtimoiy tenglik va adolat tamoyillarining huquqiy mexanizmlari hamda Islom huquqining zamonaviy inson huquqlari tizimi bilan mutanosib jihatlari atroflicha ko'rib chiqiladi.

Inson huquqlarining fundamental manbalari

Islom huquq tizimida inson huquqlari o'z-o'zidan paydo bo'lgan tushunchalar emas, balki to'rtta mustahkam va daxlsiz manbaga asoslangan yaxlit tizimdir. Bu tizimning eng yuqori cho'qqisida turuvchi Qur'oni Karim inson shaxsini barcha mavjudotlardan aziz va mukarram qilib yaratilganini e'lon qilish orqali uning huquqlariga ilohiy poydevor qo'ydi. Qur'oniy ta'limotga ko'ra, insoniyat yagona bir ota-onadan tarqalgan bo'lib, ularning tili, irqi yoki millatidagi farqlar kamsitish uchun emas, balki o'zaro tanishish va hamkorlik qilish uchun xizmat qiladi. Bu esa har qanday shakldagi irqchilik va tabaqalanishga chek qo'yib, huquqiy tenglik tamoyilini o'rnatadi. Mazkur ilohiy qoidalarning hayotiy ijrosi Muhammad payg'ambar (s.a.v.)ning sunnatlarida o'zining amaliy ifodasini topgan. Xususan, u zot o'z xizmatlari davomida inson qadrini hamma narsadan ustun qo'ydilar va vafotlari oldidan irod qilgan tarixiy Vido xutbasida insonning joni, mol-mulki hamda or-nomusi daxlsiz ekanini butun dunyoga e'lon qildilar. Ushbu xutba mazmuni jihatidan bugungi xalqaro inson huquqlari deklaratsiyalari bilan hamohang bo'lib, shaxsning jamiyatdagi daxlsizligini kafolatlaydi.

Shu bilan birga, islom huquqshunosligidagi ijmo va qiyos usullari jamiyat rivojlanishi bilan yuzaga keladigan yangi muammolarni inson manfaatlari foydasiga hal qilish imkonini beradi. Bu manbalar islom huquqining barcha zamonlar bilan hamnafas yashashini ta'minlab, har qanday yangi ijtimoiy munosabatlarda ham shaxs erkinligini asrashga xizmat qiladi. Islom ulamolari ushbu manbalarga tayanib, shariatning besh asosiy maqsadini belgilab berganlar. Unga ko'ra, har bir jamiyat a'zosining yashash huquqi, vijdon erkinligi, fikrlash va ta'lim olish huquqi, oilaviy daxlsizligi hamda iqtisodiy erkinligi qonun himoyasidadir. Masalan, yashash huquqi borasida islomiy manbalar shunchalik qat'iy talablarni qo'yadiki, birgina begunoh insonning nohaq o'ldirilishi butun insoniyatni qirib tashlash bilan barobar jinoyat deb baholanadi. Aksincha, bir insonning hayotini saqlab qolish butun insoniyatga hayot berish bilan tenglashtiriladi.

Inson huquqlarining bunday keng qamrovli himoya qilinishi nafaqat musulmonlar, balki islom davlatida yashayotgan barcha fuqarolarga nisbatan birdek qo'llaniladi. Bu tizimda davlat yoki hukmdor insonlarga huquq beruvchi emas, balki Yaratuvchi tomonidan berilgan ushbu huquqlarning bajarilishini nazorat qiluvchi va ta'minlovchi mas'ul idoradir. Shu tariqa, islom manbalarida inson huquqlari shunchaki quruq deklaratsiya emas, balki har bir insonning tug'ilishidan to vafotigacha bo'lgan hayotini adolat, erkinlik va xavfsizlik bilan ta'minlovchi amaliy hayot qonunidir.

Islom manbalarida inson huquqlari masalasi ayollar va oila huquqlariga bo'lgan munosabatda ham yaqqol namoyon bo'ladi. Islom kelishidan avval ayol kishining jamiyatda deyarli huquqlari mavjud bo'lmagan bir davrda, Qur'oniy hukmlar ayolni jamiyatning teng huquqli a'zosiga aylantirdi. Ayollarning mulkdor bo'lish, meros olish, bilim egallash va o'z xohishi bilan turmush qurish huquqlari ilohiy manbalar orqali kafolatlab qo'yildi. Bu esa jamiyatda oila mustahkamligini va avlodlar tarbiyasini yangi bosqichga ko'tardi. Shuningdek, islomning ijtimoiy adolat tamoyili kambag'allar va muhtojlarning haq-huquqlarini ham chetda qoldirmadi. Zakot va sadaqa tizimi orqali boylar mulkidan muhtojlar uchun ajratiladigan qat'iy ulush belgilandi, bu esa jamiyatda iqtisodiy muvozanatni va har bir shaxsning munosib hayot kechirish huquqini ta'minladi.

XULOSA

Xulosa o'rinda ta'kidlash lozimki, Islom dini manbalarida inson huquqlari tushunchasi shunchaki nazariy g'oya yoki ijtimoiy kelishuv mahsuli emas, balki insonning tug'ilishidan to vafotigacha davom etadigan muqaddas va daxlsiz ilohiy nizomdir. Qur'oni Karim va Sunnatda muhrlangan inson huquqlari tizimi har qanday siyosiy va ijtimoiy o'zgarishlardan ustun turib, shaxsning qadr-qimmatini barcha

narsadan oliy ekanini tasdiqlaydi. Islom huquqshunosligi tomonidan belgilangan besh asosiy zaruriyat — jon, din, aql, nasl va mulk himoyasi bugungi kunda dunyoda e'tirof etilayotgan universal inson huquqlari deklaratsiyalarining poydevori bo'lib xizmat qiladi. Islom manbalarida inson huquqlari nafaqat huquqiy majburiyat, balki har bir shaxs uchun diniy va ma'naviy mas'uliyat sifatida taqdim etiladi. Bu tizimda inson huquqlariga rioya qilish — Yaratuvchining buyrug'iga bo'ysunish, ularni buzish esa eng og'ir jinoyat va gunoh hisoblanadi. Shaxsning daxlsizligi, ayollar va bolalar huquqlari, vijdon erkinligi hamda ijtimoiy adolat tamoyillari islomiy manbalarda o'zaro uyg'unlikda bayon etilgan. Aynan shu omillar Islom huquqining barcha zamonlar va xalqlar uchun umuminsoniy hamda dolzarb bo'lib qolishini ta'minlaydi. Shunday qilib, islom dini manbalarini o'rganish va ulardagi insonparvarlik g'oyalarini hayotga tatbiq etish jamiyatda o'zaro hurmat, tinchlik va adolatni qaror toptirishning eng mustahkam kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni (2021-yil 5-iyul).
2. Sh.M. Mirziyoyev. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". –Toshkent, 2021.
3. "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi". BMT, 1948.
4. Shadiyeva D. K. Rus tili normalarining o'zgarish tendensiyalarini ekstrapolyatsiya qilish va o'rganish // Filologiyaning zamonaviy muammolari. –2022. –133-138-betlar.
5. Шадиева Д. К. Изучение характера изменений норм русского языка // Ученый XXI века— 2022.
6. Islomshunoslik ilmiy-tadqiqot markazi. Toshkent islom universiteti nashriyot matbaa birlashmasi. Toshkent – 2013. B. 50-202.